

לעילוי נשמת
 יומטוב בן אסתר אליאסי ז"ל
 שרה בת חוטה כחלון ז"ל
 ת.ג.צ.ב.ה

ארבעה בנים בעולם המודרני

עיון בפרשת השבוע על פי "התורה והמצוה" למלבי"ם

אשר צוה ה' אלהינו, שאיך שיהיה הם צווי ה', ואף אתה אמור לו כהלכות הפסח וכו', ר"ל שזה תשובת החכם כי יש בפסח מצות שחייבים עליהם כרת כמו מי שאינו עושה פסח, אכילת חמץ וכדומה, מצות שחייבים מלקות כמו לא תוציא מן הבשר, ועצם לא תשברו וכדומה, מ"ע מצה ומרור, מצות רבנן, מצות שהם מצד המנהג כמו אכילת קטניות, מצוה הקלה מכולם מה שאין מפטירין אחר הפסח אפיקומן שהוא רק לחבובי מצוה, ואצל החכם אין הבדל ביניהם, שמצוה מה שאין מפטירין אחר הפסח אפיקומן הוא אצלו כהלכות הפסח, ור"ל כהלכות הפסח כולם שזה אצלי מצוה הקלה שבכולם מה שאין מפטירין אחר הפסח אפיקומן, ואין לצאת מן הגדר ולפרוץ אף בדבר קל דרבנן או של מנהג אבותינו, ותשובה זו נמצאת בתורה שעמ"ש בפ' ואתחנן כי ישאלך בנך מה העדות והחקים וכו' משיב ואמרת לבנך עבדים היינו וכו' ויצונו ה' לעשות את כל החקים האלה וכו' וצדקה תהיה לנו כי נשמור לעשות את כל המצוה הזאת לפני ה' אלהינו כאשר צונו, ר"ל באין הבדל בין מצוה למצוה:

רשע מה הוא אומר מה העבודה הזאת לכם, שאלת הרשע הם שתיים:

א] מה העבודה הזאת, אחר שכל עניני מצות הפסח לזכר יום יצי"מ למה צריך העבודה והטרחה היתרה שהעמיסו עלינו בחג הזה הלא נוכל לכתוב לנו על לוח לזכרון שהיום יצאנו ממצרים ודי, ב] מה העבודה הזאת לכם, שאתם כבר טעמתם מפרי עץ ההשכלה, אתם הלא התהלכתם לרות הזמן המשכיל איך לא תבושו להחזיק בנושנות אשר עבר עליהם כלה, ולפי שהוציא א"ע מן הכלל במ"ש לכם וכפר בעקר במה שקראו עבודה ויגיעת בשר, אף אתה הקהה את שניו, שהתשובה על שאלה זו היא ואמרתם זבח פסח הוא אשר פסח על בתי בני ישראל, להורות שישראל היתה אז מה"ד מתוחה עליהם, וכבר קדמו רשעי ישראל ומתו בשלשת ימי אפלה שע"ז מרמז לו אלו היה שם לא היה נגאל, ... והנה תשובה זו בעבור זה עשה ה' לי הוא התשובה להבן שא"י לשאול, ומזה מבואר כי הרשע והבן שאינו יודע לשאול אחד הוא, שהרשע הוא המשכיל שלהם השואל, וזה הוא ההמוני שא"י לשאול ולשניהם תבא תשובה אחת, שמ"ש ואמרתם זבח פסח וכו' הוא אחד עם מ"ש בעבור זה עשה ה' לי. תם מה הוא אומר מה זאת, ההמוני תם דרך וירא ה' הוא אינו יודע לחקור ולדרוש בהבדלים בין עדות וחקים ומשפטים כבן

לזויתנו כהיום הנה: (כח) וצדקה תהיה לנו כי נשמור לעשות את כל המצוה הזאת לפני ה' אלהינו כאשר צונו:

7. מכילתא בא י"ח

נמצאת אומר ארבעה בנים הם אחד חכם ואחד רשע ואחד תם ואחד שאינו יודע לשאול חכם מה הוא אומר מה העדות החקים והמשפטים אשר צוה ה' אלהינו אותנו אף אתה פתח לו בהלכות הפסח אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן. רשע מה הוא אומר מה העבודה הזאת לכם ולא לו ולפי שהוציא את עצמו מן הכלל וכפר בעיקר אף אתה הקהה את שינוי ואמור לו בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים לי ולא לך אלו היית שם לא היית נגאל. תם מה הוא אומר מה זאת ואמרת אליו בחזק יד הוציאנו ה' ממצרים מבית עבדים. ושאינו יודע לשאול את פתח לו שנא' והגדת לבנך ביום ההוא וכו'.

8. מלבי"ם שמות י"ג, י"ד

והיה כי ישאלך בנך מחר. דברי חכמים אלה בהגדה הוצאתי חצץ כולם בעת אשר התחברו כת הרעפארמער להשנאה זמנין ודת, ולקבוע את השבת ביום הראשון, ונבדלו מעדת ישראל בכל דבר, ואז הורה ג"כ רועה אוילי לבטל כל החומרות שיש באיסור חמץ שחמץ בטל בששים, ואף כי להתיר לאכול קטניות וכדומה, כ"ז נולד קודם שבת הגדול, ואמרת בדרוש כי כבר ראה זאת קורא הדורות מראש, והכין בתורתנו תשובות באנשי און וגם מענה לבנים חכמים, כי ראה מה שישאלו הבנים למחר שהוא לאחר זמן, ואז יעמדו ארבעה בנים, א] הרבנים המחזיקים בתורת הכתב והפה, הוא הבן חכם, ב] ההמון השומעים לקולם הוא הבן תם, ג] הרעפארמאטער המשיב ושואל שאלות של דופי הוא בן הרשע, ד] ההמון הנמשך אחריו הוא הבן שאינו יודע לשאול, ר"ל שרוצה ג"כ לשאול שאלות של דופי כמו הרשע, רק שהוא עם הארץ ואינו יודע לשאול:

חכם מה הוא אומר מה העדות והחקים, החכם מצא יסוד מוסד שכל מצות התורה צוה ה' אותנו והם מצות קיימות לעולמים, אך באשר מצות התורה נחלקות לג' חלקים, שיש מצות שהן עדות על חדוש העולם או ההשגחה ויתר האמונות, ויש מצות שהן משפטים לתקן ההנהגה שבין אדם לחברו, ויש מצות שהם חוקים שאין להם טעם, והחכם חוקר ודורש על פרטי המצות מאיזה סוג הם אם הם עדות או חוקים או משפטים, ובכ"ז יאמר

1. שמות י"ג, י"ד
 ויאמר משה אל העם זכור את היום הזה אשר יצאתם ממצרים מבית עבדים כי בחזק יד הוציא יהוה אתכם מזה ולא יאכל חמץ:

2. שמות י"ג, וז'
 והגדת לבנך ביום ההוא לאמר בעבור זה עשה יהוה לי בצאתי ממצרים:

3. מלבי"ם שמות י"ג, ח'
 והגדת לבנך ביום ההוא. הוא מ"ע של ספור יצי"מ, כי מ"ש למעלה זכור את היום הזה הוא מ"ע של זכירת יצי"מ שזה נוהג בכל יום, אבל והגדת הוא הספור, שאינו נוהג רק ביום ההוא.

4. שמות י"ב, כ"ז-כ"ח

(כו) והיה כי יאמרו אליכם בניכם מה העבודה הזאת לכם: (כז) ואמרתם זבחו פסח הוא ליהוה אשר פסחו על בתי בני ישראל במצרים בנגפו את מצרים ואת בתינו הציל ויקד העם וישתחוו:

5. שמות י"ג, י"ד-ט"ו

(יד) והיה כי ישאלך בנך מחר לאמר מה זאת ואמרת אליו בחזק יד הוציאנו יהוה ממצרים מבית עבדים: (טו) והיה כי תקשה פרעה לשלוחנו ויהרג יהוה כל בכור בארץ מצרים מבכר אדם ועד בכור בהמה על כן אני זבוח ליהוה כל פטר רזום הזכרים וכל בכור בני אפרה:

6. דברים ו', כ"ב-כ"ה

(כ) כי ישאלך בנך מחר לאמר מה העדת והזקים והמשפטים אשר צוה יהוה אלהינו אתכם: (כא) ואמרת לבנך עבדים היינו לפרעה במצרים ויצאנו יהוה ממצרים ביד זוקה: (כב) ויתן יהוה אותת ומפתים גדלים ורעים במצרים בפרעה ובכל ביתו לעינינו: (כג) ואותנו הוציא משם למען הביא אתנו לתת לנו את הארץ אשר נשבע לאבותינו: (כד) ויצונו יהוה לעשות את כל הזקים האלה ליראה את יהוה אלהינו לטוב לנו כל הימים

החכם, רק שואל שאלה סתמית לרעת ענין המצוה, וכן ישיב לו טעם הפשוט המובן אל שכלו:

ושאינו יודע לשאול הוא ההמוני הנלווה אל בן הרשע, רק שאינו יודע לשאול שאלות דופי כהרשע המתעה אותו, תראה אתה לפתוח לו, כי אחר שאינו טועה מפני שכלו רק מחסרון ידיעה, עליך להשתדל עמו. ובדרך הלצה אמרתי שכ"ז מתשובה אל האינינו יודע לשאול, שתאמר לו יכול מראש חדש תלמוד לומר ביום ההוא ותאמר לו מתחלה עובדי אלהים אחרים היו אבותינו כמו שנזכר בהגדה, כי ההמוני השומע החדוש הזה מפי הרעפארמאטער, כי יום השבת לא יהיה עוד ביום השביעי רק ביום הראשון, ומסתמא כן ידחה את המועדות, הנה הסכל הזה ילך לביתו ויתברך בלבבו לאמר ראו כי המשכיל הזה הרעפארמאטער חכם מכל האדם, שמימי משה טעו כל חכמי לב וגדולי הדורות ששבת הוא ביום השביעי ופסח הוא ביום הט"ו בראשון, והחכם הזה לו נודע האמת ברוב בינתו, לכן רדוף אחריו, והראה לו חומש מתורגם אשכנזית מאת חכמי העמים כי גם הם העתיקו ויום השביעי שבת, ששבת הוא בשביעי לא בראשון, וכן בחמשה עשר יום לחדש פסח, עז"א והגדת לבנך, ומה תגיד לו ביום ההוא, שפסח חל ביום ההוא המקובל לנו לא ביום אחר, כי יכול מראש חדש הוא ירצה לשנות יום הפסח שיהיה בראש חדש, לכן תאמר לו ביום ההוא דוקא, וכן בעבור זה שצריך דוקא מצוה ומרוד דוקא שיהיו מונחים לפניך, אולם הלא יאמר לך, איך נחזיק בנושנות כאלה ואנחנו כבר צעדנו על מסלות ההשכלה ורוח הזמן, ולא יאותו דברים כאלה עם רוח היום והאורה, ע"ז תשיב אם תחשוב כי בזאת נצעד אל השלמות וההשכלה כמה שנשליך התורה והמצוה אחר גו לשבור עול ולנתק מוסרות, הן שלמות כזה והשכלה כזאת כבר השגנו לפני שנים אלפים בימי תרה, כי מתחלה עובדי אלהים אחרים היו אבותינו, שלמות הזה להיות חפשים מן התורה כבר היה מתחלה בזמן ישן נושן, ומה היה ההשתלמות שלנו, מה שקרבנו המקום לעבודתו, שבא אברהם ונשלם במצות מילה ואחריו יצחק ויעקב שהוסיף להם ה' מצות עד שהשיגו השלמות היותר גדול בעת מ"ת, ואתם הנסוגים היום מאחרי מצות ה' ללכת את רוח הזמן, לא קדימה אתם הולכים רק הלכתם אחורנית, אל ימי תרה ואל זמן החשך והאפלה, צלמות ולא סדרים, לאחור ולא לפנים, למטה ולא למעלה:

9. מלבי"ם דברים ו', כ"ב-כ"ה

(ב) כי ישאלך, והנה מצות התורה נחלקים לשלשה חלקים, שיש מצות שנקראים בשם עדות כמו המצות שנזכר בהם יצ"מ כמו שבת ומועדים, ויש מצות שהם חקים שלא נודע להם שום טעם כמו שעטנז ובב"ח ודיני הקרבנות וכדומה, ויש מצות שנקראים בשם משפטים שהם מצות שבין אדם לחברו שהשכל מחייב

אותם, ובנך ישאלך מחר שאלות בכל ג' מיני מצות האלה בעדות ובחוקים ובמשפטים ומלמד אותם תשובות מה ששייבו על כל אחד ואחד:

(כא) ואמרת לבנך (תשובה א' על העדות) שרוב מצות שנקראים עדות מזכיר בהם ענין יצ"מ, אמר מפני שבענין יצ"מ נתבררו רובי יסודות האמונה, [א] נתברר לכם שאינכם נתונים תחת הנהגת הטבע רק תחת הנהגה השגחית שמסדרת חוקי הטבע, כי מצד הטבע עבדים היינו לפרעה במצרים ומה שהוציאנו ה' ממצרים היה ביד חזקה ובשרוד הטבע:

(כב) ויתן, [ב] ויתן ה' שמה שהעניש ה' את מצרים והכם בעשר מכות בזה נתן אותות ומופתים גדולים, שכבר בארנו שסדרי המכות בררו ג' דברים, בסדר דצ"ך ברר מציאת ה' כמ"ש בזאת תדע כי אני ה', ובסדר ער"ש ברר פנת ההשגחה כמ"ש כי אני ה' בקרב הארץ, ובסדר באח"ב ברר אמונת האחדות והיכולת המוחלטת כמ"ש כי אין כמוני בכל הארץ, ...

(כג) ואותנו, וגם נתברר שמה שהוציא אותנו משם היה תכליתו למען הביא אותנו לתת לנו את הארץ, וא"כ מזה עמדו המצות שנקראים עדות, כמו השבת והמועדים שהם מעידים שה' משדר הטבע ומנהיגו בהשגחה פרטית, ומצות הענקה ומתנת עניים והחמלה על הנמכר לעבד ואיסור הרבית והמשקולת שתלאם ביצ"מ שכלם עדות על ההשגחה הפרטיית על השפלים והעניים והמדוכאים, וכן מצות שבארץ שתלאם ביצ"מ כי ע"ז הוציאנו ממצרים לתת לנו את הארץ וזה ענין חלק המצות שנקראים בשם עדות:

(כד) ויצונו (תשובה ב' על החוקים), ומה שצונו ה' לעשות את כל החקים האלה היה כדי ליראה את ה' אלהינו, כי השומר מצות אדוניו שיודע טעם המצוה עושה זה בעבור שמשיג שהמעשה ההוא טוב מצד עצמו או ששיג תועלת ממנו אבל השומר מצוה חוקית שאינו יודע לה שום טעם הוא עושה זה מצד יראת ה' בלבד, וע"כ תמצא שבמזמור השמים מספרים ששם חושב חלקי התורה תורה עדות פקודים מצות חוקים משפטים, מכנה את החוקים בשם יראת ה', כי הם מביאים אל יראת ה'.

(כה) וצדקה (תשובה ג' על המשפטים), שעל חלק המשפטים יקשה מאד איך יצויר שיהיה שלמות הנפשי נקנה על ידם, אחר שהם רק משפטים נמוסים לקיום הישוב המדיני, וכאשר התקשה בזה בעקרים (ח"ג פכ"ח) ומה יוסיפו שלמות אל הנפש בלמדו דיני שור ובור ומבעה והבער וכדומה. והנה כבר בארתי כפי התנ"ך שבכ"מ שנזכר בכתבי הקדש השמות משפט וצדקה יכוין על במשפט על המצות שבין אדם לחברו ובשם צדקה יכוין על המצות שבין אדם למקום, עפ"ז יאמר שבאמת מעשה המשפטים בעצמם אם יעשם רק מצד שהשכל מחייבם לשמור הקבוץ המדיני ולתקן המדות וכדומה הם רק כמשפטים נמוסים שישנם

לכל עם ועם שאינם רק לתקון הקבוץ לבד, אבל משפטי התורה צריך לשמור אותם לא מצד שהם נמוסים שכליים רק מצד שהם משפטים אלהיים מצד מה שהשם צוה אותם ומצד זה תפול עליהם ג"כ שם צדקה שנופל על מצות שבין אדם למקום, כי מצד שעושה אותם לא מצד חיוב שכלי רק מצד שצוה ה' אותם הם מצות שבין אדם למקום ומצד זה מקנים שלמות לנפש כמו מצות שנקראים בשם צדקה, וכמ"ש בעקרים שם, וז"ש וצדקה תהיה לנו ר"ל שתהיה לנו כמצות שבין אדם למקום, וזה ע"י שנשמור לעשות את כל המצוה הזאת לפני ה' אלהינו, שנעשה המשפטים לא מצד חיוב השכל רק מצד אשר צונו, וכמ"ש בפ' תהלים (ס"י יח) על פסוק כי כל משפטיו לנגדי:

10. ספר החינוך מצוה ט"ז; שלא לשבור עצם מן הפסח

משרשי המצוה, לזכור ניסי מצרים, כמו שכתבנו באחרות. וגם זה גזעו מן השורש הנזכר, שאין כבוד לבני מלכים ויועצי ארץ לגרר העצמות ולשברם ככלבים, לא יאות לעשות ככה כי אם לעניי העם הרעבים. ועל כן בתהלת בואנו להיות סגולת כל העמים ממלכת כהנים ועם קדוש, ובכל שנה ושנה באותו הזמן, ראוי לנו לעשות מעשים המראים בנו המעלה הגדולה שעלינו לה באותה שעה. ומתוך המעשה והדמיון שאנחנו עושים נקבע בנפשותינו הדבר לעולם:

ואל תחשוב בני לתפוש על דברי ולומר, ולמה זה יצוה אותנו השם יתברך לעשות כל אלה לזכרון אותו הנם, והלא בזכרון אחד יעלה הדבר במחשבתנו ולא ישכח מפי זרענו, כי לא מחכמה תתפשני על זה, ומחשבת הנער ישיאך לדבר כן. ועתה בני אם בינה שמעה זאת, והטח אונך ושמע, אלמדך להועיל בתורה ובמצוות. דע כי האדם נפעל כפי פעולותיו, ולבו וכל מחשבותיו תמיד אחר מעשיו שהוא עושה בהם, אם טוב ואם רע, ואפילו רשע גמור בלבבו וכל יצר מחשבות לבו רק רע כל היום, אם יערה רוחו וישים השתדלותו ועסקו בהתמדה בתורה ובמצוות, ואפילו שלא לשם שמים, מיד ינטה אל הטוב, ובכח מעשיו ימית היצר הרע, כי אחרי הפעולות נמשכים הלכבות. ואפילו אם יהיה אדם צדיק גמור ולבבו ישר ותמים, הפיץ בתורה ובמצוות, אם אולי יעסק תמיד בדברים של דופי, כאילו תאמר דרך משל שהכריחו המלך ומינהו באומנות רעה, באמת אם כל עסקו תמיד כל היום באותו אומנות, ישוב לזמן מן הזמנים מצדקת לבו להיות רשע גמור, כי ידוע הדבר ואמת שכל אדם נפעל כפי פעולותיו, כמו שאמרנו: